

IVAN CANKAR: ČRTICE.

MAJSKA NOČ.

Mežnar nam je bil prinesel iz zvonika dvoje mladih sov. Čisto negodni, zelo nebojgli sta bili. Temnograhasto perje je bilo prhko in kuštravo, ni bilo perje in ni bil puh. Ta siva, zavaljena kepa je bila skoraj podobna ježu, kadar se potuhne. Obraz obeh pa je bil človeški. Zdelo se mi je, da gledam dvoje zelo resnih otrok; dvoje otrok, ki sta komaj shodila, pa sta že dokraja dozorela, že dovenela do pozne starosti, do mrkega spoznanja. Zapognjeni kljun je bil mračno povešen v mah in puh, izpod gostih obrvi so gledale široko odprte oči trdo in naravnost, hladne so bile in jasne, kakor svetlomoder, neprozoren porcelan. Otroka sta bila preplašena, pokazati pa nista marala svoje plahosti; tiščala sta se verno skupaj, stala sta pokonci, mirno; mrzli pogled je pričal, da sta pripravljena na vsako človeško nasilnost.

Mile in tople majske noči so bile; od čistega neba, od belih zvezd je lila dobrota, rosila ljubezen. Če je človek bdel ob odprtem oknu, se je oglasilo, je iz globočine govorilo, kar je v njegovi duši najlepšega in najčistejšega.

Skoraj tik pod mojim oknom je stala kajba s svojim zarodom. Vratca te kajbe so bila narahlo in le napol priprta; živali sta bili premladi in pre-slabotni, da bi se skokoma rešili. Kadar sta na pragu stali, sta videli skozi široko špranjo košate, cvetoče kostanje, za njimi bele jablani in še dalje v motnem mraku temnosinji gaj.

Že so prihajale sanje, tiste tihe, lahkotne, komaj razločne, ki pridejo k človeku ob prvi dremavici, da ga s sladkim svojim šepetanjem, z ljubeznivim svojim božanjem zamamijo v spanje. Takrat je siloma razmaknil tišino, jo sunkoma presekal klic, kakor še nikoli nisem slišal tako strahotnega, človeškemu glasu tako podobnega in tako tujega. Bil je obupen jok, tisti blazni, pojoči in tuleči jok, ki se prevrže iznenada v smeh in krohhot. Iz daljave, iz gaja se je bil vzdignil jok, bližal se je ter je s svojo grozo napolnil vso tišino do neba. Pod oknom, iz kajbe je klicalo brez nehanja, tenko in rezko, kakor da bi z nožkom brusil ob steklo.

»Mati hodi po svetu, joka in vpije, išče svoje otroke. Otroci, nebojglenci, v samoti koprneči, jo kličejo ... da bi jo priklicali!«

Plahutalo je, lomilo se in lovilo pod gostim vejevjem jablan in kostanjev. Jokalo je, bruhalo sunkoma iz razbolele, na kosce razparane duše, plahutalo tako blizu in tako močno, da sem v svoji tesnobi in grozi občutil naravnost v lica sapo mogočnih peroti. Vsako uro sem planil iz spanja prestrašen in trepetajoč, nazadnje sem okno zaprl in zadelal.

Tako se je godilo prvo noč in drugo. Ob zori druge noči smo našli v kajbi svežo ribo; do najbližjega potoka je bilo dobre pol ure hodá. Mislim, da bi bila našla mati pot do otrok, če bi bil najbližji potok v sami deveti deželi.

Ob mraku tretjega večera se je domislila gospa, mati mladoletnega sina edinca, in je rekla:

»Počakajmo nocoj vsi, da pride! Pustimo vratca nastežaj odprta. Mali dve sta preplahi, da bi pobegnili. Kadar pride k njima v kajbo, zaloputnimo vratca!«

»Čemu?« sem vprašal. Čudna tesnoba mi je oklenila srce.

»Da jo damo nabasati. Ni je na svetu lepše živali, kakor je nabasana sova — glavo sklonjeno, oči svetle, peroti razprostrte. V spalnico jo postavimo!«

Sedeli smo v senci kostanjev, nepremični, tihi, da smo čuli zamolklo šepetanje listja v višini. Izza črnega debla se je razločil bel obraz, okamenela večča. Kraj mene je sedela gospa, v naročju sina edinca, ki je že napol dremal in se ni ganil; klonila je lepo glavo globoko do njegove; dvoje mirnih, od angeljnov roke izklesanih obrazov se je v čisti belini svetilo iz okvirja noči.

»Jó-oj ... jójójój ... jó-oj!«

Majska noč je od neba do zemlje vztrepotala od neznane groze.

»Jó-oj!« — izpod jablan.

Molčali smo, še srce si ni upalo dihati. Zalahutalo, zamahnilo je silno, da nam je bušil v lica hlad. Kaj segajo peroti vse do zvezd? Kaj so čudežno močne, da se blestijo in lomijo veje pod njimi? Ne kakor dih pomladnje noči, kakor vihar poletnega poldneva gre materinska ljubezen. Zmirom hitrejši, zmirom rezkejši so klici iz kajbe. Vzdigne se nad nami ogromna senca — duša noči se je bila iztrgala iz noči — zamolklo šumeč zavije v kolobarju, spusti se in plane.

Otrpli smo, omamljeni; za hip. Nato se plazimo počasi, od vseh strani, brez vzklika in brez besede, po mačje; en sam trenotek, en sam skok — vratca lopnejo truščema, da se kajba strese in zamaje.

Otrok v naročju materinem se je bil vzdramil, zajokal je s tenkim glasom.

Spogledamo se, zasopli, razgreti, trepetajoči, stisnemo se za roke, en sam krik brezmejne radosti in prešernega zmagoslavja prasne k zvezdam vriskajoč. — — —

Nesramnež! Jutri boš pisal o svoji materi, se boš genljivo cmeril, boš do nebes poveličaval svojo ljubezen in njen spomin! —

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □

ADOLF IVANČIČ: LEONID ANDREJEV.

(Konec.)

Dva velika dogodka sta začasno obrnila Andrejeva od začetega dela: rusko-japonska vojska in njej sledeča revolucija. Z elementarno silo sta preklala na dvoje vse obstoječe in naveščala anarhijo. Za umetnika, ki z ljubeznijo in skrbjo zasleduje vse pojave domače zemlje, snovi dovolj za ustvarjanje novih del. In res izgleda navidez čudno, da ravno Andrejev, v kojega delu leži toliko kali za revolucijo, ni podal nje visoke pesmi. A je tudi razumljivo. Revolucija, ki jo sicer oznanjuje v svojih poznejših spisih, se loči od one l. 1905. v Rusiji. Andrejev je izšel iz srednjih krogov in kot tak ni imel nikdar pravega zmisla za gibanje mase, proletariata, koji element je pa ravno tedaj igral največjo vlogo. O njih govori v »Savi« prezirljivo: »Hrabri ljudje so to, gotovo, a njih hrabrost ne obstoja toliko v glavi, kolikor v rokah... Malenkostno ljudstvo: nima širokega obzorja.« Njegovi revolucionarji so visoko nad njimi, tipi Nietzschejevega nadčloveka.

A vendar se je tudi on oddolžil temu času v »Rdečem smehu« in »Carju Gladu«. V prvem se je povzpela njegova umetniška moč visoko nad prve novele in »Rdeči smeh« ostane po svoji originalnosti in dovršenosti edino delo te vrste v svetovni književnosti. Bojne grozote, kot realen optičen vtisk, združen s projiciranjem v blaznost padajoče, rušeče se psihe, se razlijejo pri junaku slike v občutek »rdečega smeha«. Dva brata zblaznita: prvi kot častnik sredi vojske, drugi po groznih posledicah iste. Navidez torej povest dveh oseb, v resnici pa refleks silnega ozadja, slika krvave vojske in nje vpliva na ljudi, izraz onega nerazumljivega, strašnega, ki je ležalo tedaj nad Rusijo. Zastopniki ideje svetovnega miru so pozdravljali Andrejeva kot svojega sotrudnika, znana baronica Suttner mu je poslala svojo sliko in priznanje. Polagali so v to delo razne tendence, ki jih pa ni, razen če je ves »Rdeči smeh« kot izraz razbolelega umetniškega srca takšna tendenca.

Bolj abstraktna je simbolistična drama »Car Glad«. Čuti se, da je le posreden vtis grozot revolucije, ne ruska revolucija sama na sebi, pač pa ista kateksohen: umetnik skuša združiti svojo življenjsko doktrino z realnimi dogodki. V njej nahajamo razpleteno vso filozofijo poznejših njegovih del, o šibkem, trpečem človeku, igrači v rokah usode. Kot posebljenja iste nastopajo tu »Car Glad«, »Smrt« in »Zvonar — Čas«. Car Glad poziva gladne na upor, obeta jim zmagó, obenem se druží z njih nasprotniki, izdaja svoje »otroke« in plače nad premaganimi. Vstaja se zaenkrat ponesreči, a po novi, vzbujajoči se sili bedne mase, katere slika v drugem prizoru je pretresljiva, ter po uničujoči kritiki in smešenju vsega boljšega, pokvarjenega sveta, nositelja naše kulture, v tretji in četrti, se izlije drama v grozeč klic: »Še pridemo. Še pridemo. Gorje zmagovalcem!«

* * *

V svojem morda najdovršenejšem delu »Življenje Vazilija Tibejskega« razmotriva Andrejev problem religije. Preprost vaški pop, ki ga življenje obiskuje z vsemi mogočimi nadlogami, a mu vendar ne more vzeti vdanosti do Boga, naj se dokoplje po poti spoznanja do popolnega umevanja življenjskih tajn. Sila lastnih nesreč vzbudi v njem misel, da je poklican postati odrešenik bednemu svetu, da najde »nove, smeje poti«. Išče jih, še vedno z vero v srcu. »Moja pot? Toda ali misli o poti strele, poslana od silne roke?« A ravno z mislijo začenja njegov padec. Kajti prešibka je, da bi mogla prodreti v razumevanje življenjske usode in naposled ne najde drugega izhoda kot izkušanje Boga. Čudež naj dokaže Vazilijevo izbranost, naj opraviči njegovo vero. Razjeden od misli in groze pred nezaslišanostjo svojega dejanja, hoče obuditi mrtvega Mosjagina. Njegov up se ponesreči, Vazilij zblazni, plane iz cerkve, beži v nevihto in obleži mrtev na cesti, slika bednega